

PAVLE NOVOSEL

NEKI PROBLEMI STUDIJA POLITOLOGIJE

Brojne rasprave o politološkom studiju pokazale su da pitanja njegova profiliranja i realiziranja nisu tako jednostavni kako je to u prvih mjesecima izgledalo. Osnivanjem Fakulteta političkih nauka zapravo su se tek počeli otkrivati problemi koji na tom području postoje a kasniji tok diskusija ubrzo je uvjerio sve učesnike da te probleme nije moguće lako i brzo rješavati. Upravo nedovoljno razumijevanje velike složenosti ovog kompleksa dovelo je neke učesnike rasprave do stanovitosti jednostranosti u pristupu i predloženim rješenjima, do nesklonosti da razumiju zastupnika drugih pristupa i rješenja, a sve to je otežalo i još uvijek otežava pronalaženje i prihvaćanje solucija prilagođenih potrebama društva i mogućnostima znanosti i učenjaka.

Čini se da bi za dalju raspravu o politološkom studiju bilo od koristi da se pokuša rezimirati prijedeni put i da se u rezimeu pobroje postojeći stavovi i njihove konsekvence. Takvo razjašnjenje osnovnih premisa rasprave može pomoći da se dobije cjelovitiji uvid u problematiku i da se poboljšaju izgledi za pronalaženje svima prihvatljivih rješenja.

U raspravi su se do sada mogle nazrijeti tri glavne grupe problema: problemi nastavnog plana i programa, problemi metoda izvođenja nastave i problemi nastavnog osoblja. U ovom ćemo se napisu zadržati na prvoj grupi problema koja je po našem sudu za politološki studij najvažnija.

Fakultet političkih ili društvenih nauka

Rasprava o nastavnom planu i programu Fakulteta političkih nauka, a tim putem u velikoj mjeri o politološkom studiju uopće, datira još iz vremena osnivanja Fakulteta. Već u početnim diskusijama pokazalo se da su o tome moguće različite koncepcije, od kojih neke mogu koegzistirati u konkretnoj formulaciji plana i programa, dok to druge ne mogu.

Tako se prilikom osnivanja Fakulteta pojavila zamisao politološko-sociološkog studija, nasuprot zamisli »čistog« politološkog studija.

Prema prvoj koncepciji, Fakultet je trebalo orijentirati na studij čovjekova ponašanja u svim aspektima, uključujući ovamo i politološki aspekt. Fakultet je stoga trebao imati najmanje dva odsjeka: jedan koji bi bio posvećen čistim politološkim disciplinama i drugi, koji bi zahvaćao discipline ostalih društvenih nauka (psihologije, sociologije, antropologije, historije). Studenti bi se u toku studija mogli opredjeljivati za jednu ili drugu struku, već prema ličnim afinitetima i mogućnostima.

Suprotna je zamisao tražila da Fakultet njeguje samo čiste političke znanosti. Njeni nosioci smatrali su da će time Fakultet postati osnovicom i garancijom brzog konstituiranja i razvoja politologije u nas. Kako se politička znanost u svojim modernijim oblicima u prvom redu izdvaja iz sociologije, (odnosno iz njenog dijela koji nazivamo sociologijom politike), to je bila razumljiva težnja zastupnika »čiste« koncepcije da Fakultet što više emancipiraju i udalje od socioloških disciplina.

Kompromisne realizacije

No već prvi nastavni plan pokazao je kako je teško bilo koju »čistu« zamisao dovesti do pune realizacije. Naime, taj je nastavni plan, pod pritiskom praktičnih potreba budućih politologa, predstavljao izrazit kompromis između dva spomenuta stajališta. Pa iako su zastupnici čiste koncepcije formalno pobijedili (što se vidi iz naziva novog Fakulteta), bila je to zapravo, Pirova pobjeda u kojoj su oni gotovo više izgubili nego što su dobili.

Umjesto da omogući koncepciju studija na jednu ili na drugu grupu disciplina (politologiju ili sociologiju), plan je zahtijevao da studenti istodobno i s gotovo jednakim naglaskom studiraju jedno i drugo. Bila je to posljedica isforsiranog jedinstva studija iz kojega nikako nisu mogle biti izbačene sociološke discipline.

Posve jasno, s takvim nastavnim planom nisu bili zadovoljni ni sami njegovi sastavljači. Zato se u nizu navrata, uvijek iznova javljaju pritisci i pokušaji da se izvrši revizija nastavnog plana i to u pravcu njegove »politologizacije«. Tako je u jednom razdoblju povijesti Fakulteta postojala težnja da se sve discipline politologiziraju barem po imenu, ako već drugačije nije išlo. A ako neku disciplinu nije bilo moguće tako politologizirati, onda je njen daljni opstanak na Fakultetu bio ozbiljno ugrožen. U tom nastajanju bilo je i prilično formalizma, što se najbolje vidi iz prihvaćanja »političke« ekonomije među politološke discipline, premda je jasno da je, zapravo, riječ o »nacionalnoj« ekonomiji, a ne o nekoj politološkoj disciplini u pravom smislu te riječi.

No, unatoč tim pokušajima nastavni plan i nastavni program ostali su u najvećoj mjeri onime što su bili u svojoj početnoj formulaciji, tj. konglomeratom dosta raznorodnih disciplina koje, uzete zajedno, daju dobar pregled materije od interesa nekom budućem praktičnom politologu.

Ostali pristupi

Spomenuta kompromisnost nastavnog plana a i sam tok rasprave, pokazali su da pored navedenih stanovišta »čiste« politologije nasuprot šire društvene znanosti, na profiliranje studija, volens – nolens, djeluju i neki drugi obziri. Bit će korisno da ih pokušamo izvući na svijetlo dana, kako bi ih na taj način uključili u daljnu diskusiju kao spoznate faktore o kojima valja voditi računa.

Sasvim grubo mogli bi stajališta o kojima je riječ, prvo podijeliti u dvije glavne skupine: u ona koja polaze od prakse, i u ona koja polaze od nauke.

Stajališta koja polaze od prakse možemo dalje podijeliti, barem, u tri kategorije: u ona koja polaze od društvene prakse, odnosno od potreba društva, u ona koja polaze od potrebe studenata i u one koje polaze od potreba prakse samog Fakulteta.

Stajališta koja polaze od nauke, također, je moguće podijeliti, barem, u tri kategorije: u ona koja politologiju smatraju posebnom znanošću, zatim u ona koja smatraju da je politologija zbir pristupa ostalih društvenih znanosti i u ona koja polaze od tradicionalnih političkih znanosti.

Pristup sa stajališta potreba društva

Pristup sa stajališta društvene prakse, odnosno potreba društva, uzima kao svoju ishodišnu tačku potrebu za određenom vrstom kadrova koje nazivamo politolozima. Postoji u nas čitav niz upravnih i samoupravnih tijela, državnih organa, društvenih i političkih organizacija, kojima u njihovoj djelatnosti trebaju kvalificirani stručnjaci. Ovi bi morali na razini suvremene znanosti analizirati i ispitivati određene probleme s kojima se te organizacije susreću, tako da se na temelju tih analiza odluke donose na kvalificiraniji način, nego što je to bilo do sada.

Pristalice ovog pristupa zalažu se za takve nastavne planove i programe kroz koje će studenti savladati određena analitički kategorijalni aparat suvremene politologije, sociologije, psihologije i keonomije, a također i metode prikupljanja, obrade i analize podataka o različitim društvenim procesima. Filozofske discipline ulaze u ovaj koncept sa zadatkom eksplikacije ciljeva društvenog razvoja, onako kako su ti ciljevi izvedeni u radovima klasika marksizma.

Jedna podvarijanta ovog pristupa polazi, također, od društvene prakse, ali sa željom da je radikalno mijenja i revolucionira. Polazeći od teze da samo radikalni potezi donose neke društvene koristi, a sve ostalo da su palijativne mjere koje koče pravi napredak, pristalice ovog pristupa žele da kroz politološki studij, u prvom redu, izgrade društvene kritičare, koji će biti u stanju ukazati na neadekvatnost različitih političkih, ekonomskih i drugih rješenja u našem društvu i tim putem pomagati da se ono revolucionira što je moguće radikalnije.

Politolozi bi, prema tome, bili ljudi koji predstavljaju »savjest« društva dragocjenu grupu koja potiče na radikalno napredovanje, odnosno odbacivanje stare prakse i starih institucija.

Jedna od konsekvencija ovog stajališta jest da studij mora, u prvom redu, sadržavati discipline koje će politologu omogućiti sagledavanje društva u njegovoj historijskoj situiranosti i cjelovitosti i razvijati u njemu kritički duh, kojim će postati osposobljen za sagledavanje povezanosti parcijalnih procesa svakodnevne stvarnosti, sa širokim tendencijama razvoja suvremenih društava i s povijesnim zadacima tih društva. Empirijske nauke, trebalo bi po toj koncepciji, studirati samo u mjeri u kojoj omogućavaju kritiku totaliteta, a to je svakako znatno manje nego što se to ostvaruje postojećim nastavnim planom i programom.

Druga bi konsekvencija ovog stajališta bila, da na studij treba primati relativno mali broj studenata, svakako znatno manji broj nego što se to danas čini. Jer, ako politolog treba da bude isključivo kritičar društva, onda je očito da je on više ili manje izvan službene podjele rada i da mu neće biti tako lako pronaći radno mjesto. Trebalo bi, dakle, godišnje upisivati najviše desetak studenata, pa i tada samo one koji po svojim sposobnostima obećavaju da će, u n a t o č svom studiju, biti u stanju da se u životu »snađu«.

Potrebe studenata

Drugo stajalište prakse, polazi od potreba samih studenata. Oni koji zastupaju to stajalište, u prvom se redu pitaju: što mogu raditi studenti Fakulteta političkih nauka kada jednom završe svoj studij. Pri tome polaze od evidentne činjenice da je svaki fakultet ne samo znanstvena nego i nastavna organizacija. Na fakultete se ljudi upisuju da bi studirali, tj. da bi se upoznali s dostignućima suvremene znanosti i filozofije, ali jednako tako i da bi se pripremili za usko buduće zanimanje. A to znači, u prvi plan dolazi upravo pitanje tih zanimanja za koje se studenti pripremaju.

Pa, koja bi to mogla biti zanimanja? Očito, to su zanimanja za koja do sada nisu postojali specifični studiji. edna analiza izrađena na Fakultetu pokazala je da se može govoriti o nekoliko takvih zanimanja, na primjer: o stručnjacima koji rade kao urednici i novinari u sredstvima masovnog komuniciranja, zatim o ljudima koji bi bili suradnici (npr. tajnici, analitičari) samoupravnih organa i organizacija i konačno, o ljudima koji bi se bavili naučno istraživačkim radom na području političkih pojava i procesa.

Naravno, niti jedno od tih radnih mjesta nije profilirano tako, da bi zahtijevalo isključivo znanje i vještine koje daje suvremena politologija. Da bi, dakle, politolozi mogli uspješno konkurirati za takva radna mjesta (i afirmirati se na njima bolje od drugih stručnjaka koji su ih do sada popunjavali), oni osim politologije moraju savladati niz drugih znanja i vještina. To znači da bi morali učiti žurnalistiku, eko-

nomiju ili pravo i to prvenstveno s jednog praktičnog stajališta. Studij koji bi, dakle, odgovarao ovom polazištu sastojao bi se iz politoloških disciplina, pratećih disciplina (sociologije, psihologije) i praktične struke, tj. predmeta koji bi bili neposredno vezani uz zahtjeve budućeg konkretnog zanimanja završenog studenata.

Potrebe Fakulteta

Treće polazište prakse ide od potreba (i mogućnosti) samog Fakulteta. Na Fakultetu danas postoji niz disciplina i niz znanstvenih radnika, koji su njihovi nosioci. Većina tih znanstvenika žele razvijati vlastitu znanost što je moguće u širem opsegu, dakako, povezujući je s političkom problematikom. A znanost se može razvijati samo ako postoji dovoljan broj ljudi koji bi se njome bavili. Broj ljudi na fakultetima određen je, pak, prostorom koji daje nastavni plan. Otuda razumljiva i sasvim prihvatljiva želja svakog nastavnika da nastavni plan prestrukturira tako da dobije što veći prostor za razvoj vlastite discipline. Ne treba se začuditi da se pri tome javlja prirodna tendencija dokazivanja kako je vlastita disciplina važnija za razvoj politologije od drugih disciplin, u što je, kako pokazuje iskustvo, predstavnike tih drugih disciplina prilično teško uvjeriti.

Stajalište nauke

Preostaje nam da još ukratko analiziramo teze koje su se javile kod onih učesnika rasprave koji polaze sa stanovišta nauke.

Zajedničko svima, gotovo bez izuzetaka, jest težnja logičkoj strukturiranosti studija. Pretpostavka je da se iz neke temeljne početne kategorije može deducirati sistem nauka, odnosno disciplina koje bi je logički popunjavale i dovršavale. Nažalost, tu pretpostavku još uvijek treba dokazati.

Politologija kao posebna znanost

Prema jednoj ideji, politologija (kao polazna kategorija) je posebna znanost, slično kao što su to ekonomija, sociologija ili psihologija. Ona se, doduše, ne razlikuje od ovih znanosti po metodama istraživanja (takvu specifičnost nemaju ni druge društvene znanosti), pa niti po općemetodskom pristupu, nego jedino po tome što posjeduje svoj vlastiti predmet. A taj bi predmet bio politički sistem. Prema tome, politološki studij morao bi se koncentrirati na temu političkog sistema, a uz to bi se vezale discipline koje mogu baciti dodatno svjetlo na njegove vrste i njegovo funkcioniranje.

Politologija kao zbir pristupa

Po drugoj ideji, politologija nije neka posebna znanost, već se ona sastoji iz »politoloških« disciplina koje sa stajališta posebnih društvenih znanosti proučavaju političke fenomene (npr. s psihološkog, ekonomskog, filozofskog, sociološkog itd.). Naravno, konsekvenca je da svim tim disciplinama treba dati ravnopravno mjesto nastavnom planu.

Tradicionalne politološke discipline

Treća ideja polazi od, u svijetu priznatih politoloških disciplina (bez obzira da li se one bave isključivo političkim sistemom). Zastupnici te ideje zahtijevaju da se tradicionalnim politološkim disciplinama dade prvenstveno mjesto u nastavnom planu (napr. znanosti o politici, historiji političkih doktrina, međunarodnim političkim odnosima, političkoj povijesti), dok bi ostale discipline davale znanja o pretpostavkama i ambijentirajućim faktorima, pa im, prema tome, pripada i manji broj sati u nastavnom planu.

Radi boljeg snalaženja u tim brojnim pristupima moguće je, do sada iznijete opise stajališta shematizirati na pregledan način. U donjoj shemi nalaze se na lijevoj strani polazišta, a na desnoj neke od predviđenih konsekvenca tih polazišta za studij.

Schema polazišta u profiliranju politoloških studija

Polazišta	Konsekvenca za nastavni plan
PRAKSA	
Društvo	
Kvalitetnije političke odluke	Analički aparat društvenih znanosti – metode istraživanja – filozofija kao eksplikacija ciljeva društvenog razvoja
Radikalizacija društvene prakse	Društvena kritika – neke vrste filozofije – rezultati znanosti koji omogućuju sagledavanje i kritiku totaliteta
Studenti (uključivanje u postojeću društvenu praksu)	Politologija – ambijentirajuće znanosti – struka
Fakultet (razvoj disciplina)	Što više prostora za svaku disciplinu
NAUKA	
Politologija kao posebna znanost	Politički sistem – ostale znanosti koje dodatno osvjetljavaju politički sistem
Kompleksno osvjetljavanje političkih fenomena s metodologijom ostalih društvenih znanosti	Ravnopravna suradnja različitih društvenih znanosti i filozofije
Tradicionalne političke znanosti	Tradicionalne discipline – ostale znanosti kao ambijentirajuće

Autor ovog napisa svjestan je teškoća oko nepristranog i jasnog sistematiziranja različitih polazišta koja su se javila u raspravi o nastavnom planu i programu Fakulteta političkih nauka. Čak je sigurno da niti jedan učesnik nije zastupao isključivo jedno stajalište u ovakvom obliku kakav je ovdje iznijet. U konkretnim prijedlozima obično se zastupalo više polazišta odjednom, i to u nekim hibridnim varijantama. No upravo u tome i leži razlog zbog kojega je bilo potrebno u jednom ovakvom napisu izvršiti pokušaj da se odrede osnovne platforme. Bude li time daljna raspava jasnija i razumljivija, bit će ispunjen zadatak koji je sebi autor postavio odlučujući se za objavljivanje ovog napisa.